

УДК 374.3;37.011.33;371.233

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Косило М.Ю.Івано-Франківський обласний державний центр туризму
і краєзнавства унівської молоді

У статті висвітлюються на конкретних прикладах особливості проведення туристсько-краєзнавчої роботи позашкільних навчальних закладів України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. у Північних, Південних, Східних, Західних, Центральних областях України. З'ясовано, що природно-рекреаційні, історико-культурні особливості території мають вплив на туристсько-краєзнавчу діяльність навчальних закладів.

Ключові слова: туризм, краєзнавство, туристсько-краєзнавча робота, центр туризму, регіон, область.

Вступ. Аналіз становлення та розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності у позашкільних навчальних закладах (ПНЗ) різних областей України є актуальним і важливим з огляду на велику територіальну розміщеність профільних ПНЗ (практично у кожній області є декілька таких закладів), а також природні, рекреаційні, етнокультурні, історико-культурні особливості різних земель Сходу, Півдня, Центру, Півночі та Заходу України. Ми усвідомлюємо, що конкретно-історичні обставини (входження до складу різних імперій у ХІХ-ХХ ст.) у різних регіонах нашої держави також накладали певні специфічні впливи на ментальне сприйняття реалій, окрім того є різним їх туристський потенціал.

Проблеми туристсько-краєзнавчої освіти (ТКО) досліджували О. Биковська, С. Долецька, О. Колотуха, Т. Маланюк, О. Наровлянський, О. Оришко, С. Петько, В. Редіна, О. Тімець, В. Чапа. Разом з тим, практичні аспекти проведення туристсько-краєзнавчої роботи на регіональному рівні є мало дослідженими.

Мета статті – встановити особливості туристсько-краєзнавчої діяльності (ТКД) позашкільних навчальних закладів досліджуваного періоду в різних регіонах України.

Виклад основного матеріалу. Велике туристсько-рекреаційне значення завжди мали південні землі – АР Крим, м. Севастополь, Одеська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька області. Тут обласні профільні ПНЗ туристсько-краєзнавчої освіти були створені в різні часи: Одесі 1932 р., Криму 1934 р., Херсоні, Миколаєві, Запоріжжі 1947-1948 рр., Севастополі 1960 р.

Слід зазначити, що у кожній області був нагромаджений позитивний досвід організації різних напрямів туристсько-краєзнавчої роботи (ТКР) – гурткової, спортивно-масової, дослідницько-краєзнавчої, екскурсійно-туристської. Так, в Одесі працювали бази прийому школярів-екскурсантів, а також велосипедні, пішохідні, байдарочні туристські станції. На базі Одеської області у 1981 р. відбувся Всесоюзний семінар заступників міністрів освіти, директорів республіканських, обласних станцій юних туристів (СЮТур), що засвідчувало досягнення в організації туристсько-краєзнавчої роботи. З 1997 р. тут працює обласний гуманітарний центр позашкільної освіти та виховання, який об'єднує еко-

лого-натуралістичний, науково-технічний, туристсько-краєзнавчий напрями позашкільля.

У Запоріжжі обласний позашкільний навчальний заклад туристсько-краєзнавчого профілю розвивав різні напрями гурткової роботи. Для прикладу, розпочинаючи з 1950 р. на станції працювали гуртки юних археологів, альпіністів, велотуристів (1955 р.), юних біологів, фотографів (1958 р.), юних топографів та інструкторів з туризму (1959 р.), юних етнографів (1960 р.), юних геологів, гідрологів, кліматологів, любителів кіно, гірського туризму, туристської самодіяльності (1961 р.), колекціонерів (1965 р.), знавців природи (1966 р.), червоних слідопитів, юних екскурсоводів, спортивного орієнтування (1967 р.). Особливо успішно працювали гуртки юних археологів (публікувалися в енциклопедії археології СРСР, був створений кабінет і музей археології) та юних екологів (проводилися польові екологічні табори, зльоти), що було зумовлено наявністю великої кількості археологічних пам'яток та проблем екології в місті та області [1, с. 31-42].

На Херсонщині, де спочатку була створена міська дитяча екскурсійно-туристська станція (1947 р.), яка пізніше (1948 р.) була реорганізована в обласну, проводилися обласні тематичні пошукові операції по збору краєзнавчих матеріалів: про освітян – «Учитель», учасників війни – «Згадаймо всіх поіменно», з історії навчальних закладів, написання книг-літописів – «Народні скарби Херсонщини».

У Миколаївській області створювалися туристські станції на громадських засадах при усіх районних і міських палацах і будинках піонерів.

Кримський центр туризму і краєзнавства разом із спортивно-туристськими формами роботи у 90-х р. ХХ ст. та 2000 роках запроваджував проведення конференцій з проблем православ'я: «Православ'я в Криму: історія, традиція, сучасність», які проводилися центром, відділами освіти та Сімферопольською і Кримською Єпархіями Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП). Тематичні напрями цих конференцій були такі: історія християнства і православ'я в Криму; життя видатних священнослужителів Криму; історія православних монастирів; відродження православних святинь; традиції православних свят; християнська етика; просвітницька і добродійна діяльність Сімферо-

польської і Кримської Єпархії УПЦ МП. У загальноосвітніх школах Криму вивчався предмет «Основи православної культури Криму», а центр туризму і краєзнавства та Єпархія проводили конкурси знавців цього предмету за темами біблійних сюжетів, історії церкви, православ'я Криму, християнської етики, іконопису, духовної музики. Відбіркові і фінальні ігри цього конкурсу під назвою «Що? Де? Коли?» транслювало Кримське телебачення, а переможці Єпархією нагороджувалися поїздками до Греції.

У Севастополі набули розповсюдження пересувні наметові табори, де влітку відпочивало 800 дітей. При центрі діяв відділ пересувних таборів. У цьому навчальному закладі був створений великий краєзнавчий музей з 9 розділів, у 2000-х р. він мав три зали «Нежива природа», «Чорне море», «Жива природа». На базі Севастопольського центру у 1974 р. відбувся І зліт юних геологів УРСР [1, с. 389-397].

На Східних українських землях Слобожанщини і Донбасу (Харківська, Донецька, Луганська області) активна туристсько-краєзнавча робота позашкільних навчальних закладів розпочинається у 1950-х роках із створенням Донецького (1954 р.), Харківського (1951 р.) та Луганського центрів туризму. Однак відомості про них є у звітах Наркомату освіти УРСР вже за 1940 рік [2, ст. 2].

У Донецьку з кінця 1970-х р. до 1995 р. існували два ПНЗ туристсько-краєзнавчого профілю: станція і база. Зазначимо, що дитяча турбаза мала статус юридичної особи, добре обладнане приміщення і вела цікаву екскурсійно-туристську роботу на власній та сезонних базах у Москві, Києві, Мінську, Таллінні, Севастополі, Мурманську, Ленінграді [3]. Зазначимо, що Донецький обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ДОЦТКУМ) проводив комплексні археолого-етнографічні та екологічні експедиції, щорічно понад 20 обласних масових туристсько-краєзнавчих заходів, серед них – першість з туристського багатоборства у закритому приміщенні, що набула статусу Всеукраїнських змагань. На початку 2000 років були створені три філії обласних центрів туризму і краєзнавства (ОЦТК) у Амвросіївці, Сніжному, Святогірську [1, с. 88, 98]. У 2014 р. у зв'язку з тимчасовою окупацією обласного центру робота навчального закладу перенесена до Краматорська.

Для Луганського ОЦТК характерною особливістю є робота 8 профільних туристських таборів. Було також 8 (найбільше в Україні) міських, районних станцій, центрів туризму. З 1999 року тут відбувалися обласні змагання зі скелелазіння на штучному рельєфі, а з 1995 р. проводився фестиваль самодіяльної туристської пісні. Краєзнавча діяльність ПНЗ проводилася через регіональні програми, зокрема розвитку дитячо-юнацького краєзнавства (2010-2013 рр.). Одночасно було ряд вузькомісцевих акцій відірваних від загальноукраїнського контексту, як от «Патріот Луганщини» (2007-2011 рр.). На жаль, сьогодні Луганський ОЦТК знаходиться на тимчасово окупованій території.

Традиції туристсько-краєзнавчої роботи (ТКР) на Харківщині закладено у 30-х р. ХХ ст., коли столиця України була у Харкові. Обласна екскурсійно-туристська база на 100 місць пра-

цювала у 1951 р., а обласна дитяча екскурсійно-туристська станція (облДЕТС) за даними НКО УРСР – з 1940 р. [2, ст. 2]. Вирішальний вплив на рівень ТКР цього регіону мало науково-методичне забезпечення цього виду діяльності Харківською обласною станцією юних туристів разом з вищими навчальними закладами. Зокрема, були укладені угоди про співпрацю з Харківським національним університетом ім. Г.С. Сковороди, Харківським національним технічним університетом «Харківський політехнічний університет», Харківським торгівельно-економічним інститутом Київського національного торговельно-економічного університету, Харківським інститутом управління [4]. Сьогодні у колективі станції плідно працюють 2 кандидати наук та 3 аспіранти, що позитивно впливає на рівень туристсько-краєзнавчої роботи [4].

У Центральному регіоні України обласні ПНЗ ТКР працюють у Дніпропетровській (з 1940 р.), Вінницькій (з 1933 р.), Черкаській (з 1954 р.), Кіровоградській (з 1936 р.) та Полтавській (з 1940 р.) областях.

Дніпропетровський дитячо-юнацький центр міжнародного співробітництва дітей та юнацтва є одним з найбільш розвинених, що зумовлено широкою підтримкою його роботи громадськістю. Так, ще у 1972 р. була створена рада сприяння розвіткові туристсько-краєзнавчої роботи, до складу якої ввійшли представники 14 обласних організацій, зокрема обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПІК), тресту «Укргеологія», експедиції «Кривбасгеологія», облради по туризму і екскурсіях, історичного музею ім. Д. Яворницького, обласного архіву, Дніпропетровського державного університету, гірничого інституту та ін. Активно пропагували туризм і краєзнавство серед молоді та педагогічної громадськості дитячий радіолекторій «Стежки романтиків», телевізійні програми «Телешкола юного туриста», «Компас туриста». У 2000-х роках тут був створений європейський клуб «З любов'ю до Батьківщини – до Європейської спільноти» для виховання європейських цінностей учнівської молоді, а центр став координатором проведення міжнародних екскурсійних програм для учнів Дніпропетровщини [10].

Вінницький обласний центр дитячого і юнацького туризму та екскурсій координує роботу серед учнівської молоді та має напрацювання по створенню на базі туристсько-краєзнавчих гуртків шкільних і студентських клубів. Так, у 90-х роках ХХ ст. – початку ХХІ ст. такі клуби були створені у ЗОШ № 20 м. Вінниці («Меридіан»), Вінницькому державному педінституті («Дикобраз»), Удицькій ЗОШ Теплицького району («Оріон»), Ситковецькій ЗОШ Немирівського району («Крокус») [1, с. 48].

Для практики роботи Черкаської облСЮТур були характерними туристські естафети, які проводилися до пам'ятних дат. Так, до 150-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка була проведена туристська естафета, що фінішувала у с. Моринцях – Батьківщині Тараса, де були передані музеєві зібрані матеріали про українського генія – Кобзаря [5, с. 205, 206].

Інший ПНЗ центрального регіону – Кіровоградський обласний центр туризму, краєзнавства,

спорту і екскурсій учнівської молоді (ОЦТКСЕ-УМ) (з 2016 р. Кропивницький) – який у післявоєнний період відновив свою роботу в 1948 р. пріоритетним напрямком роботи мав оздоровлення дітей, для яких відкривали дитячі турбази сезонного характеру у Кіровограді, Києві, Світловодську, Севастополі. Краєзнавча робота в цей період спрямовувалася на збір матеріалів для багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР» та створення шкільних музеїв [9, с. 168]. Участь школярів у Всеукраїнських акціях поєднувалася з місцевими краєзнавчими експедиціями. Так, центр проводив обласну експедицію «За волю і долю України», учасники якої демонстрували високий національно-патріотичний рівень робіт обласного історико-географічного конкурсу «Моя Кіровоградщина – перлина скіфського степу» [9, с. 169]. Одночасно учні залучалися до участі у довгострокових комплексних туристсько-екскурсійних програмах [1, с. 170], а юні туристи-спортсмени здійснювали походи у горах Карпат, Приельбрусся, Тянь-Шаню, Кавказу, Уралу, Паміру та пустинях Каракум і Туркменії [9, с. 171]. Наприкінці 90-х років ХХ ст. та поч. ХХІ ст. вихованці центру брали участь у багатьох Міжнародних проектах. Так, Зарубін Сергій у вересні 1999 р. брав участь у США у комбінованих змаганнях, які складалися зі сплаву гірськими річками, подолання скельних ділянок, а Щерба Олександр був учасником Міжнародної акції «Прапор України над вершинами світу» [9, с. 169]. У 2005 р. вихованці ОЦТКСЕУМ брали участь у Чемпіонаті світу зі скелелазіння. У центрі з 2001 р. три роки працювали кінологічні гуртки, учасники яких щорічно посідали призові місця на відповідних Чемпіонатах України, що було нетиповим для ПНЗ ТКП.

На Полтавщині у 60-х р. ХХ ст. був створений обласний туристський табір «Дружба», а пізніше при будинках піонерів почали працювати міські і районні туристські станції на громадських засадах [6, с. 237]. Варта уваги робота клубу «Полтава-спелео», який об'єднав гуртківців-спелеологів. Ними у 1988 р. була відкрита нова печера у Івано-Франківській області [6, с. 242], а за участі вихованців центру встановлено два світові рекорди глибини спусків у печеру Крубера-Вороняча (Абхазія) у 2001 р. – 1710 м., 2007 р. – 2191 м. [6, с. 243].

Особливість Північного регіону України (Чернігівська, Сумська, Житомирська, Київська області) полягає у тому, що сьогодні питання профільної позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку вирішують два комплексні ПНЗ (Сумський, Київський) та два (Житомирський, Чернігівський) профільні навчальні заклади. Найбільш інфраструктурно розвиненим виступає Чернігівський, який за свою історію мав пересувний 21-денний водний екскурсійно-оздоровчий табір на власному пароплаві «Советская Белоруссия» за маршрутом Чернігів – Київ – Канів – Чернігів (50-ті р. ХХ ст.) [1, с. 367], 25 філіалів дитячих екскурсійних туристських станцій (ДЕТС) на громадських засадах при районних і міських будинках піонерів [1, с. 369], де працювали школи туристського активу, а також школи передового досвіду за видами туризму (пішохідним, водним, велосипедним) [1, с. 371].

У Сумській області об'єднаним ПНЗ започатковано роботу пересувного навчального закладу для залучення в т.ч. до туристсько-краєзнавчої роботи учнів сільської місцевості, у якому щорічно охоплюють різними короткостроковими програмами біля 2 тис. учнів [1, с. 274]. Об'єднаний центр позашкільної роботи де туристсько-краєзнавчу роботу організовує профільний відділ е також у Київській області.

На Житомирщині з 2008 р. проводився перший чемпіонат міста і області з військово-туристського багатоборства, що включав воєнізований крос-похід, воєнізовану смугу перешкод, це засвідчує великий виховний потенціал ТКР та увагу до питань військово-патріотичного виховання учасників [1, с. 114].

Західноукраїнські землі з огляду на те, що у ХІХ-ХХ ст. різні області входили до складу різних держав, мають історично обумовлені особливості розвитку освіти, у тому числі туристсько-краєзнавчого напрямку. Тільки на початку 1950-х р. відбулося відновлення роботи позашкільних закладів туристсько-краєзнавчого профілю, а їх активний розвиток припадає на 60-70-ті рр. ХХ ст. Однак, на Львівщині у 40-і рр. ХХ ст. влада особливу увагу приділяла налагодженню туристсько-краєзнавчої діяльності. Так, у 1941 р. до роботи ЕТС був залучений відомий вчений Ярослав Пастернак, який уклав пам'ятку «В допомогу юному археологу» [7, с. 198]. Пізніше область стала місцем проведення ряду Всесоюзних та республіканських змагань. Зокрема, у 1973 та 1985 роках відбулися І і V Всесоюзні зльоти-змагання юних туристів-краєзнавців, у 70-80-х рр. ХХ ст. ряд республіканських зльотів. У сусідній Івано-Франківській області найрозгалуженіша (на 2012 р.) мережа ПНЗ ТКР – 19 структур, з них одна – обласна, 9 – філій, 7 – дитячих турбаз, 2 – міськрайцентри ТКР. На їх базі з 2000 р. налагоджена тісна співпраця із обласною федерацією спортивного туризму (ОФСТ), обласною організацією Національної спілки краєзнавців України (ОО НСКУ) засноване спільне видання-журналу «Краєзнавець Прикарпаття» (2002 р.) та бібліотека журналу (2011 р.) [8]. З набуттям Україною незалежності тут формується національна спрямованість туристсько-краєзнавчої діяльності у позашкільних навчальних закладах.

Волинський обласний центр туризму, спорту і екскурсій (ОЦТСЕ) практикував складні турпоходи (I-V кат. ск.) з різних видів спортивного туризму, виїзні семінари-практикуми з вивчення досвіду туристсько-краєзнавчої роботи у Росії, Білорусії, Прибалтиці, Молдавії, Грузії, Вірменії, які мали позитивний вплив на рівень цього напрямку діяльності. Значну увагу розвитку ТКР приділяли органи управління освітою. Так була розроблена «Програма розвитку туристсько-краєзнавчої роботи в навчально-виховних закладах Волинської області на 2005-2010 роки».

На Тернопільщині працює два ПНЗ ТКР – обласний та районний. Обласний заклад має у користуванні печеру «Кришталева» та організовує змістовну навчально-виховну роботу з юними спелеологами, перші гуртки яких були створені на початку 1960 року і які постійно проводили обласні змагання з спелеорієнтування. Для на-

вчання, перепідготовки туристських кадрів при районних комітетах профспілок, були створені туристські клуби. Так, у 1964 р. працювало 14 таких клуби [1, с. 284], які виконували роль організаційних і методичних центрів ТКР.

У сусідній Рівненській області обласна станція юних туристів, яка була утворена шляхом реорганізації обласної дитячої сільсько-господарсько-технічної станції у 1948 р., проводила обласні змагання туристів, спортивних орієнтувальників, включені до програми обласної спартакиади школярів Рівненщини які позитивно впливали на розвиток ТКР [1, с. 253-255].

На Хмельниччині станом на 2012 р. працювали 9 ПНЗ ТКР – один обласний, 7 міських, районних, 1 – турбаза, як навчально-методичні центри туристсько-краєзнавчої освіти. Значна увага надавалася методичному забезпеченню їх діяльності. Так, з початку 1990-х р. Хмельницький обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ХОЦТКУМ) організовує проведення конкурсів на кращий методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики та авторських програм гурткової роботи цього напрямку. За його підсумками у 1998 та 2004 роках видано збірники Програм. В цій області надавалася значна підтримка матеріально-технічного стану ПНЗ ТКР, зокрема, у вигляді побудови у 1977 р. приміщення дитячої туристської бази «Південний Буг» на 105 місць.

Також було збудовано туристський табір «Лунка» на Буковині, який працював як самостійний навчальний заклад для учнів області, та налагоджував міжнародну співпрацю, яка полягала в обмінах туристськими групами з Болгарії, Польщі, Єврейського культурного фонду «Махане» [1, с. 358].

Особливістю роботи Закарпатського обласного центру туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді (ЗОЦТКЕСУМ) було створення разом з тим Невицькою еколого-археологічною експедицією шкіл юних археологів, які працювали у Міжнародних проектах «Замки Закарпаття». Центр також активно розвивав спортивне орієнтування і на цій базі проводив І Всесоюзні змагання з туристського орієнтування (1963 р.). Учасників зльоту телеграмами вітали полярник Іван Папанін та перший космонавт Юрій Гагарін, що мало велике значення для популяризації цього виду діяльності. В Ужгородському районі у 1995 р. відбувся І Всеукраїнський зліт юних туристів-краєзнавців.

У столиці України туристсько-краєзнавчу роботу школярів проводив міський, два районні осередки, а також державний центр Міністерства освіти і науки України (МОНУ) (останній проводить у місті гурткову роботу теж). При цьому наголос завжди ставився на розвитку можливостей вивезти юних киян за межі міста, на природу. Для цього створювалися екскурсійно-туристські пересувні і сезонні бази і табори. Так, у 60-х рр. ХХ ст. працював «Юний турист» (заміська смуга) туристсько-екскурсійний поїзд «Київський школяр», турбаза «Юність» з філіями у Москві, Ленінграді, Ризі, Волгограді, Мінську, Вільнюсі, Львові, Севастополі, Одесі. Пересувні табори «Сонячний» (26-денний маршрут по Україні, Білорусії, Литві, Латвії), «Дніпро» (вод-

ний маршрут Київ – Канів – Дніпропетровськ – Запоріжжя – Херсон – Іллічівськ), «Зоряний» (с. Клавдієве Київської області). Київський центр ініціював та був співорганізатором проведення Міжнародних зльотів юних туристів міст-героїв (1994 р.), Міжнародної матчевої зустрічі «Туризм нас єднає» для учнівської молоді України, Росії, Білорусії. Проте слід зазначити, що це були дещо заполітизовані акції, що впливали з минулого країни.

Таблиця 1

Мережа ПНЗ ТКР (центри, турбази, філії) станом на 2012 р.

№	Адміністративна територія (одиниця)	облцентри	філії облцентрів	міськрайцентри	турбази	Разом закладів
1.	АРК	1		1	1	3
2.	Вінницька	1	-	-	-	1
3.	Волинська	1	-	6	2	9
4.	Дніпропетровська	1	-	7	1	9
5.	Донецька	1	3	4	2	10
6.	Житомирська	1	-	-	-	1
7.	Закарпатська	1	-	3	-	4
8.	Запорізька	1	3	3	2	9
9.	Івано-Франківська	1	9	2	7	19
10.	Київська	1*	-	3	-	4
11.	Кіровоградська	1	-	-	-	1
12.	Луганська	1	-	5	-	6
13.	Львівська	1	1	5	4	11
14.	Миколаївська	1	-	-	1	2
15.	Одеська	1*	-	2	2	5
16.	Полтавська	1	-	6	1	8
17.	Рівненська	1	-	2	-	3
18.	Сумська	1*	-	3	2	6
19.	Тернопільська	1	-	1	1*	3
20.	Харківська	1	-	3	1	5
21.	Херсонська	1	-	2	1	4
22.	Хмельницька	1	-	7	1	9
23.	Черкаська	1	-	4	2	7
24.	Чернівецька	1	-	1	2	4
25.	Чернігівська	1	-	4	3	8
26.	м. Київ	1	-	2	1	4
27.	м. Севастополь	1	-	-	1	2
28.	УДЦТКУМ	1	-	-	1	2
	Всього:	28	16	76	39	159

* – комплексні ПНЗ

[За довідниками УДЦТКУМ]

Взагалі, упродовж 80-літньої історії центральним координуючим, направляючим осередком для ТКР в Україні був і поки що залишається державний центр Міносвіти. Власна назва центру змінювалася п'ять разів, тепер це Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. Але, як засвідчує проведення дослідження організації туристсько-краєзнавчої роботи в регіонах України є багато її особливостей, які збагачували зміст і форми цього напрямку роботи у контексті українського освітнього простору. Тому для інтенсифікації туристсько-кра-

езнавчої роботи її організатори повинні враховувати діяльність різних позашкільних навчальних закладів даного профілю, для чого ми подаємо сучасну її мережу у наступній таблиці 1.

Висновки. Встановлено, що туристсько-краєзнавча робота позашкільних навчальних закладів України має регіональні особливості, а саме: позашкільні навчальні заклади туристсько-краєзнавчого профілю відображають у своїй діяльності історико-культурні, етнографічні, природно-рекреаційні особливості території. Нами з'ясовано, що туристсько-краєзнавча робота в Україні у другій половині ХХ – початку ХХІ століття набула розвитку з урахуванням конкретно історичних умов Півночі, Півдня, Сходу та Центру України.

У Західних регіонах України ТКР у позашкільних навчальних закладах в основному на-

була розвитку у середині та наприкінці 50-х років ХХ ст.

На розвиток туризму і краєзнавства мали позитивний вплив наявність історико-культурних, рекреаційно-природних об'єктів певної території, що стимулювало участь учнівської молоді у їх вивченні. Відсутність таких об'єктів обумовлювала проведення дальніх експедицій, походів, екскурсій.

У Південних та Східних регіонах України через туристсько-краєзнавчу роботу реалізовували окремі ідеї «руського міра» (як, для прикладу, у Криму акції за участі УПЦ МП), нав'язувалися вузькорегіональні проблеми типу акції «Патріот Луганщини», перетягування ідей з минулого (турнір міст-героїв, матчеві зустрічі, «Туризм нас єднає» тощо).

Беззаперечно, що даний напрям діяльності має перспективу для подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Косило М. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення / М. Косило, Н. Савченко, Д. Наровлянський – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2010. – 407 с.
2. ЦДАВО. Ф. 166. оп. 15. спр. 72. – 112 арк.
3. Поточний архів Донецького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.
4. Поточний архів Харківської обласної станції юних туристів.
5. ЦДАВО. Ф. 166. оп. 15. спр. 4416. – 386 арк.
6. Комісар С. Полтавська область / С. Комісар // Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2010. – С. 234-249.
7. Набитович М. Львівська область / М. Набитович // Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2010. – С. 194-212.
8. Косило М. Формування всебічної особистості школяра засобами туризму і краєзнавства в сільській та гірській місцевостях Івано-Франківщини / Михайло Косило // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – № 10. – С. 189-194.
9. Міхалевська Р. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення / Р. Міхалевська, О. Сердюк. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2010. – С. 166-173.
10. Мое Придніпров'я: туристсько-краєзнавчий альманах. – Дніпропетровськ: 2009. – Вип. 2. – 68 с.
11. Косило М.Ю. Туристсько-краєзнавча діяльність позашкільних навчальних закладів України у 60-х роках ХХ століття / М. Косило // Туризм і краєзнавство. Збірник наукових праць. Додаток до гуманітарного вісника ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 87-94.
12. Косило М.Ю. Туристсько-краєзнавча робота як засіб підвищення ефективності навчальної діяльності учнів (історична ретроспектива) / М. Косило // Туризм і краєзнавство. Збірник наукових праць. Додаток до гуманітарного вісника ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2016. – С. 275-284.

Косыло М.Ю.

Івано-Франковський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді

ОСОБЕННОСТИ ТУРИСТСКО-КРАЕВЕДЧЕСКОЙ РАБОТЫ ВО ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ – НАЧАЛА ХХІ ВЕКА: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье освещаются на конкретных примерах особенности проведения туристско-краеведческой работы внешкольных учебных заведений Украины во второй половине ХХ – начале ХХІ века в Северных, Южных, Восточных, Западных, Центральных областях Украины. Выяснено, что природно-рекреационные, историко-культурные особенности территории оказывают влияние на туристско-краеведческую деятельность учебных заведений.

Ключевые слова: туризм, краеведение, туристско-краеведческая работа, центр туризма, регион, область.

Kosylo M.Y.

Ivano-Frankivsk Oblast State Youth Center of Tourism and Local History

**THE PECULIARITIES OF TOURIST AND LOCAL HISTORY WORK
IN UKRAINIAN NON-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS
OF THE SECOND HALF OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURIES:
REGIONAL ASPECT**

Summary

The article reveals the peculiarities of holding tourist and local history work in Ukrainian non-school educational institutions of the second half of the XX – beginning of the XXI centuries in the North, South, East, West, Central regions of Ukraine on the concrete examples. It has been found out that natural and recreational, historical and cultural peculiarities of the territory have an impact on tourist and local lore activity of the educational institutions.

Keywords: tourism, local history, tourist and local history work, the center of tourism, region, oblast.